

فقهای بزرگ شیعه در بحث دفاع از مظلوم مسأله مذهب را مطرح نکرده اند

گفتگو با حجت الاسلام و المسلمین سید محمد مهدی رفیع پور تهرانی استاد درس خارج حوزه علمیه قم و مدیر مؤسسه علمی- فرهنگی (اندیشه اسلامی معاصر) در ارتباط با تبیین و تحلیل مسئله فلسطین از منظر فقهی و حوزوی

س- مقداری پیرامون حس و حال و تحلیل جنابتان از اتفاقات اخیر برایمان بگویید و بفرمایید با نگاه حوزوی و فقهی چه تحلیل و رویکردی نسبت به قضایای اخیر غزه و فلسطین می‌توانیم داشته باشیم؟

اول باید خاطرنشان کنم که موضوع فلسطین یکی از مهم‌ترین موضوعات جهان اسلام، بلکه شاید مهم‌ترین موضوع جهان اسلام است. اما درباره حوادث اخیر و درگیری‌هایی که در غزه و کرانه باختری رخ داده، من از همان روز اول مسائل را بسیار با نگرانی دنبال و اخبار را از کانال‌های مختلف پیگیری می‌کردم. می‌خواستم ببینم در این درگیری‌ها و در این نوبت جهاد دفاعی که فلسطینی‌ها برای گرفتن حقشان به راه انداخته‌اند، تا چه حدی موفق می‌شوند و تا چه اندازه‌ای می‌توانند حقوق حق‌شان را بگیرند. تا چه اندازه کشورهای اسلامی و جامعه بین‌الملل به ماجرا ورود می‌کند.

نگاه‌ها و رویکردها به مسئله فلسطین، مختلف است. بعضی از نظر سیاسی و چون منافع سیاسی شان است آن را دنبال می‌کنند. برخی از نظر اجتماعی و بعضی هم از نظر اخلاقی مسائل فلسطین را دنبال می‌کنند. به‌هرحال از منظرهای مختلفی به ماجرای فلسطین نگاه می‌شود.

اما از منظر حوزوی و فقهی باید عرض کنم که فقهای عظام در کتاب جهاد، آن جایی که جهاد را به جهاد ابتدای و دفاعی تقسیم می‌کنند؛ تصریح دارند که جهاد دفاعی مشروط به هیچ‌چیزی نیست. یعنی اگر جهاد ابتدایی نیازمند اذن امام یا نائب امام است، اما در جایی که ارض اسلام مورد هجوم قرار گرفته و غصب شده است و تعدی و تجاوز نسبت به مسلمان‌ها و حقوق مسلمان‌هاست، در آنجا بحث جهاد دفاعی مطرح است و در دفاع هیچ حالت انتظاری وجود ندارد. لازم نیست کسی به کسی بگوید که دفاع بکن یا دفاع نکن! هرکسی در حد وسع و توان خودش باید مدافع ارض اسلام باشد تا این ارض به صاحبانش برگردد. البته شاید در برخی مراتب این دفاع را بتوان به تأیید رهبر امت اسلامی منوط کرد ولی در اصل دفاع و پیگیری بحثی نیست که اگر کسی/کسانی کاری از دستشان برآید شرعا باید انجام دهند.

وقتی موضوع را از این منظر مسئله را بررسی می‌کنیم، می‌بینم که مردم فلسطین می‌توانند برای احقاق حق خود آن طوری که خودشان تصمیم می‌گیرند و در توان خود می‌بینند، نه اینکه ما به چیزی دعوت کنیم، حقوق خودشان را پیگیری کنند.

هم طبق قواعد شرعی هم طبق قواعد حقوقی و عرفی و هم به حکم اخلاق اگر ماجرا را ما تحت عنوان دفاع از حق مشروع صورت بندی کنیم، باید صدایشان و فریادشان در دنیا به رسمیت شناخته بشود و به آنها اعتنا بشود. این طور نباشد که اگر یک اروپایی یا غربی کشته شود دنیا به تلاطم بیفتد، ولی اگر یک مسلمان کشته شود هیچ صدایی از کسی بلند نشود. ما همواره کشتن همه انسان‌های بی‌گناه را محکوم کردیم و می‌کنیم و در خصوص فلسطین که مسلمان هم هستند، به صورت جدی‌تر محکوم می‌کنیم.

دنیای اسلام بارها شاهد درگیری‌های فلسطین و اسرائیل بوده است و متأسفانه بارها شاهد خیانت و حداقل عدم حمایت کشورهای منطقه و غربی‌ها نسبت به مسئله فلسطین هستیم. به‌هرحال امیدوار هستیم که مردم فلسطین به حقوق خودشان برسند.

س- آیا از روایاتی چون: «من سمع رجلاً ینادی یا للمسلمین فلم یجبه فلیس بمسلم» و «من اصبح ولم یهتم بامور المسلمین فلیس بمسلم»، می‌شود برداشت فقهی وجوب دفاع از ملت فلسطین را داشت و تا جایی که وسع و توان ما هست کمک به آنها را فریضه بدانیم؟

بله. از این روایت و امثال این روایات، فقیهان به خوبی استفاده کرده‌اند که دفاع از مظلوم عموماً و مسلمان‌ها خصوصاً جزء واجبات دینی است و به حد توان و به اندازه‌ای که بتوانیم باید در عرصه‌های مختلف از اینها حمایت و دفاع کنیم. در دوران معاصر برخلاف گذشته اسباب حمایت و دفاع منحصر در دولت‌ها نیست. آحاد مردم، چهره‌های فرهنگی و رسانه‌ای، قلم به دست‌ها، شعرا و... همه می‌توانند حمایت کنند، از این‌رو همه موظف به دفاع و حمایت هستند.

در دوران معاصر اسباب نشر و تبلیغ برای نسل ما فراهم است، در گذشته مردم اگر تظاهرات و حمایتی هم می‌کردند ممکن بود هیچ کسی نفهمد، ولی الان "مدیا" به کمک مظلومان آمده است و اگر امشب شما یک شعر یا متن قشنگ یا پوستر قشنگی تهیه کنید و وجدان دنیا را نسبت به این مسئله آگاه کنید، این مصداقی از مصادیق جهاد دفاعی است.

در واقع جهاد در زمان ما فقط آن جنبه سخت‌افزاری و نظامی را ندارد، بلکه جهاد فرهنگی و فکری از جهاتی گاهی مقدم است. اینکه اذهان دنیا، حق یک ملت و یک کشور را به رسمیت بشناسد جهاد فکری و فرهنگی است. با زور ممکن است شما قشون به یک جایی بفرستید و یک جایی را بگیرید، ولی آیا افکار عمومی قبول می‌کنند که این برای تو هست؟ این کار فرهنگی و فکری می‌طلبد. از این جهت می‌گویم حتی این کار (جهاد فکری و فرهنگی) از جهتی مهم‌تر است.

یعنی اول باید افکار عمومی جهان نسبت به این مسئله روشن شود که حق با فلسطینیان است. ممکن است آنها در جایی برخورد اشتباهی کرده باشند اما در اصل ماجرا و اصل سرزمین حق با اینهاست و باید به حقشان برسند.

اگر افکار عمومی یک حقی را برای شما قائل نشده باشد و شما آن حق را به زور بگیرید، افکار عمومی می‌گویند تجاوز کرد و ظلم قلمداد می‌کند و اوضاع بدتر می‌شود. حتی شما که می‌خواهید حق خودتان را بگیرید متهم می‌شوید. پس وظیفه جهاد فرهنگی و فکری اصلاً ساقط نمی‌شود.

جهات نظامی و تسلیحاتی شرایط خاصی دارد و خیلی گزینه‌ها باید بررسی بشود و مقام معظم رهبری دامت برکاته باید مصلحت امت را ببینند تا مبادا اقدام نظامی سبب رنج بیشتری و شکستهای بدتر در آینده شود ولی از نظر فرهنگی و فکری و علمی که محل بحث و کلام ماست، آن مخاطرات نیست و در دسترس هم هست، و نباید کوتاهی کرد. در هر جایی که بتوانیم و در هر سطحی که بتوانیم و با هرکسی که بتوانیم باید این مسائل را دنبال کنیم. پس تا رفع ظلم با همه توان باید ادامه دهیم و البته همه

تکالیف مشروط به وسع است. پس اگر مسائلی که امروز فلسطین درگیر آن هست و بمباران‌ها هم تمام بشود، حمایت ما و جهاد تبیین ما نسبت به آرمان فلسطین در داخل و خارج ادامه خواهد داشت.

س- این روزها عده‌ای کمک به فلسطین را زیر سوال می‌برند؛ مثلاً می‌گویند آنها ناصبی هستند، یا می‌گویند آنها سنی هستند و نباید به آنها کمک کنیم و... چه جوابی از خاستگاه دینی به این افراد می‌توانیم بگوییم؟

کلاً نصب و ناصبی یک تعریف بسیار ضیق و تنگی دارد و افراد خیلی کمی را شامل می‌شود، این بحث را به مناسبتی در رساله سطح چهار خود که در سال 1394 دفاع شد بررسی کرده‌ام. ناصبی گری تعریف موسعی ندارد که فراگیر باشد. البته برخی تعاریف موسعی برای ناصبت دارند که اکثر مسلمانان را شامل می‌شود! ولی این دیدگاه نادرست است و در جای خود نقد شده است. ناصبی یعنی دشمن اهل بیت علیهم السلام باشد. در طول تاریخ هم تعداد نواصب زیاد نبوده است.

ولی الان به خاطر فضای رسانه‌ای افرادی که به هر صورت نمی‌خواهند به جریان فلسطین کمک کنند این حرف‌ها را می‌زنند. در صورتی که عموم اهالی فلسطین همانند عموم اهل سنت محب اهل بیت هستند و اصلاً مساجدی به نام اهل بیت ندارند.

عموم مسلمانان آیه 23 سوره مبارکه شورا را که می‌فرماید:

ذَٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا أَنِّي مَوْدَّوٌّ لِّكُمْ فَمَنِ الْغَافِلِينَ وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّظَرْنَا إِلَيْهَا فَبِهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ

به یاد دارند و به خاندان پیامبر محبت دارند. البته که محبت و مودت اهل بیت علیهم السلام تشکیکی است و شیعیان خالص بالاترین مرتبه آن را دارند. تفاسیر اهل سنت در ذیل این آیه شریفه را مطالعه کنید تا کاملاً روشن شود.

البته خط قرمز تعاملات تقریبی ما این است که طرف مقابل دشمن اهل بیت نباشد که ناصبی خواهد بود اما عموم اینها به هیچ وجه ناصبی نیستند.

درمورد کمک به اهل سنت، فقهای بزرگ شیعه مانند مرحوم آقا سید محمد کاظم طباطبائی یزدی صاحب عروه در مورد اشغال کشور مسلمان لیبی، مرحوم آیت الله العظمی بروجردی درباره اشغال فلسطین، امام شیخ محمد حسین کاشف الغطاء، مرحوم آیت الله العظمی حکیم و آیت الله العظمی خوئی و خیلی دیگر از مراجع معاصر مانند امام خمینی و مقام معظم رهبری، در مسئله دفاع از مظلوم و کمک به مظلومین مسئله مذهب را لحاظ نکردند و در واقع جان و مال و عرض مسلمان، با قطع نظر از اینکه مذهبش چه باشد، در شریعت محترم شمرده شده است.

ضمن اینکه در این 70 سال فتاوی فقهای نجف و قم را درمورد مسئله فلسطین داریم که خوشبختانه کتابهای خوبی هم اخیراً چاپ شده و بیانات و فتوایی که آقایون در زمینه فلسطین دادند تجمیع کردند. به علاوه حمایت از فلسطین سنی، در کلان و درازمدت باعث حفظ منافع شیعه و احترام و حرمت شیعه می شود. یعنی حتی اگر شما دغدغه حفظ تشیع داشته باشید و شیعه برای شما مهم تر باشد و بخواهید شیعیان عزیز و محترم باشند، شما اگر از اهل سنت فلسطین دفاع کنید، با قطع نظر از مذهب آنها، در چشم مسلمانها عزیز می شوید.

این نمونه را در مسئله جنگ 33 روزه لبنان به چشم دیدیم؛ زمانی که حزب الله با اسرائیل که دشمن مسلمین است درگیر شد، نه از جهت شیعه گرایی بلکه از جهت اینکه یک پاره ای از امت درگیر شده، محبوبیت حزب الله شیعه در بین عموم اهل سنت بالا رفت. این باعث می شود که اقلیت شیعه در آن کشورها عزت و حرمت پیدا کند. بقیه بگویند که هم مذهبهای اینها شجاع و غیور و نسبت به مسلمانها هوشیار هستند. این را بگذارید در مقابل اینکه موضع تدافعی بگیرید و در لاک خودتان فرو بروید و بگویید: به ما هیچ ربطی ندارد، کشتند که کشتند، شیعه در بین آنها نبودند یا کم بوده است.

س- چرا یک عده الان با رویکرد دینی به این دوگانه ها دامن می زنند؟ فهم اینها دچار مشکل است یا اغراضی پشت پرده هست؟

من درمورد خصوص اشخاص نظر و اطلاعی ندارم؛ ولی به صورت کلی این افراد طیفهای مختلفی هستند. بعضی از آنها به قول شما افرادی هستند که از نظر اسلام شناسی و از نظر برداشت متون دینی دچار اشتباه شدند و حرمت و احترام انسان را فقط روی شیعه گذاشتند و اهل سنت را در جرگه اسلام نمی دادند که البته تعداد اینها زیاد نیست.

یک عده دیگری از آنها شاید بحث تزاحم در ذهنشان باشد. می گویند چون پول و امکانات کم است، بیایید

و به شیعه رسیدگی کنید تا به اهل سنت! یعنی یک چنین اولویتی در ذهنشان دارند.

اصل بحث تراحم در اموال درست است و البته تشخیص و تطبیق آن باید مورد تا مورد بررسی بشود. اما در حمایت معنوی و فکری که محل بحث ماست که هیچ مزاحمتی نیست، جایی که می‌توانی از شیعه حمایت کن و در جایی که می‌توانی از اهل سنت هم حمایت کن! حمایت معنوی و رسانه‌ای که مانع الجمع که نیست. چرا سکوت باید کنند. حرف زدن که خرجی ندارد!

امروز جریان فلسطین برای امت اسلام حساسیت دارد؛ شما الان می‌بینید که در ترکیه، مصر، اردن، مالزی، الجزایر، مراکش، پاکستان و... همه جا مردم به این مسئله هوشیار هستند. از این رو کنشگری من و شما دیده می‌شود و می‌بینند که ما شیعیان در این مشکلی که برای امت پیش آمده است چه کار می‌کنیم؟! شیعه از باب آبروداری هم شده، اگر واقعا حتی کسی به این نتیجه نرسیده است که باید به هم نوع مسلمان کمک کند، اگر به فکر مصالح کلان شیعه است؛ باید به فلسطین کمک کند. چون بالاخره شیعه می‌خواهد در این امت زندگی کند، شیعه می‌خواهد در این منطقه بین این کشورها تعامل داشته باشد. اگر به فکر آن اقلیت شیعه در آن کشورهای عربی و اسلامی هستیم و می‌خواهیم آنها محترم و عزیز باشند ما باید با امت هم صدا باشیم و از فلسطین دفاع و حمایت کنیم.

دسته سوم کسانی هستند که به قول شما مغرض هستند، یعنی افرادی هستند که اینها واقعا می‌خواهند بهم بزنند و تفرقه بیندازند. این داستان تفرقه یک توهم نیست، در خارج و داخل کشور، عده‌ای این آتش‌های مذهبی و نزاع‌های مذهبی را مدام دامن می‌زنند، بدترین موقع هم همین موقع هست. یک وقت در شرایط گل و بلبل، بالاخره بحث می‌کنیم و ناراحتی ندارد. ولی یک وقت می‌بینید در اوج این که امت اسلامی دغدغه یک چیزی را پیدا کرده است و همه توجهات به یک سمت رفته است، یک عده‌ای دنبال برجسته کردن نزاع‌های مذهبی هستند.

بدترین آنها هم کسانی هستند که به فریب خود را اهل تفریب و وحدت جا می‌زنند ولی در واقع دنبال پروژه تفرقه افکنی خود هستند.

در واقع این داستان فلسطین یکی از محورهای مشترکات و محور بسیار مهمی است که ما می‌توانیم با امت اسلامی پیوند بخوریم. ما برخی ویژگی‌های مذهبی داریم که در آن محکم هستیم و اختصاصات مذهب ماست. ولی در برخی حوزه‌ها می‌توانیم با دنیای اسلام حتی با تمام دنیای امروز موضع مشترک داشته باشیم؛ مثلا جایی که بحث انسانیت مطرح است ما می‌توانیم با افراد مختلف، نهادها و آزادگانی که در دنیا

هستند فعالیت مشترک داشته باشیم.

س- ماجرای فلسطین به لحاظ تاریخی چه جایگاهی نزد علمای شیعه در نجف و قم داشته است؟

ماجرای فلسطین و اسرائیل در حدود 70 سال پیش که اتفاق افتاد، از همان ابتدا که این مسئله به عنوان یک مسئله اسلامی صدا کرد. فتواها و استفتائات و موضع گیری های علمای شیعه را داشتیم و تا همین امروز هم این موضع گیری ها جریان دارد. این یک مسئله جالبی است که ما شاید روی کمتر مسئله ای در مسائل امت اسلامی این اندازه اتفاق نظر و وحدت نظر داشته باشیم و بزرگانی نسبت به این موضوعات موضع گرفته باشند. حتی کسانی که در بعضی از مقاطع سکوت کرده بودند و چیزی ندارند، اعتمادشان به همان بیاناتی است که دیگران گفتند، نه اینکه مخالف باشند. عده ای می گویند که من به الکفایه هست و نظر بیان شده است.

شما اطلاعیه و حمایت فقیه بزرگ شیعه مرحوم آیت الله العظمی بروجردی را درباره فلسطین ببینید که چقدر قوی است. مشکل فلسطین جز با اتحاد و همبستگی امت اسلامی حل نخواهد شد و علما باید در این زمینه پیشتاز باشند.

اگر خود مسلمانان به هم رحم نکنند و به هم کمک نکنند انتظاری از غربی ها نیست.

س- واکنش نهاد علم به خصوص حوزه علمیه نسبت به اتفاقات اخیر و حمایت از مظلومین فلسطینی چه باید باشد؟ به غیر از تجمعات و تظاهرات ها آیا کاری دیگری از حوزه علمیه بر می آید؟ از ارتباطات بین المللی با نخبگان و اندیشمندان جهان اسلام مثل جامعه الازهر گرفته تا ورود در بحث اندیشه و تحلیل انسان جدید فلسطینی در ساحت های مختلف اندیشه ای که در خدمت روشنگری نسبت به اقشار ناآگاه قرار گیرد؟

در جواب به این سوال باید گفت که تجمعات و تظاهرات و بیانیه دادن که یک کار متعارفی است و همه هم میتوانند انجام دهند و تاثیر زیادی هم در واقعیت دنیای اسلام و برای رفع مشکل فلسطین نخواهد داشت و آن چیزی که به نظر میرسد غیر از این کارها باید ما دنبال کنیم و افرادی که ارتباطات بین المللی دارند و نهاد های حوزوی اگر ارتباطات بین المللی دارند همین است که باید تلاش کنند که با پیگیری این روابطی که داشتند دنبال کردن کانال های ارتباطی که با دنیای اسلام داشتند، یک نتیجه ملموس و جدی تری را برای حمایت از مظلومین فلسطین اتخاذ کنند.

از جمله کارهای عملی که میتوانند چهره های علمی و فرهنگی انجام بدهند ، برگزاری نشست های علمی و جلسات علمی و نگارش مطالب انتقادی از سیاست های رژیم صهیونیستی در تجاوزی که به فلسطین میکند و همچنین حامیان از کشورهای غربی در راسش آمریکا میتوانند در این زمینه ها فعالیت کنند و رسالت علمی و فرهنگی خودشان را ایفا کنند.

س- نظر جنابعالی در مورد فتوای به تحریم کالاهای صهیونیستی و همچنین ظرفیت برای ورود فقهی به تحریم خریداری کالاهای کشورهایی که در این زمان از رژیم صهیونیستی به صورت واضح حمایت میکنند، چیست؟

درباره بحث تحریم کالا های اسرائیلی که خوشبختانه از سالهای دور مراجع بزرگ شیعه تا همین اکنون در فتاوی مقام معظم رهبری و مراجع تقلید این مساله کاملاً منعکس شده و همینجوری که اشاره میکنید این ظرفیت برای تعمیم نسبت به کشورهای که از او حمایت هم میکنند وجود دارد منتها در این مسائل باید یک مطالعه کاملی بشود و ابعادش بررسی شود و اینگونه نباشد که حالا هر شخصی که به ذهنش ظرفیتی آمد بیاید و این مطلب را بگوید چون اینها دارای ابعاد اقتصادی و اجتماعی و سیاسی است و ممکن است، پیامدهای برای خیلی از کارگر های مسلمان داشته باشد در کشورهای مختلف، اینها باید مطالعه شود. مناسبات دنیای امروز با دنیای قدیم خیلی تفاوت کرده و پیچیده است و با ذهنیت بسیط قدمایی نمیتوان نسبت به احکام اجتماعی/سیاسی افتا کرد.

این یک ظرفیت مهم به هر حال در فقه شیعه و سنی هست که برای اینکه جلو منکر و ظلم را بگیرند از این ظرفیت هم میشود استفاده کرد اما اینکه حالا خوب است و الان زمانش است که این کار انجام شود و با این کشور تنش رخ دهد یا خیر، باید توسط کارشناسان اقتصادی و سیاسی و امنیتی بررسی میدانی شود و در حد اطلاع بنده نیست که بخواهم اظهار نظر بکنم. موفق و موید باشید.

منبع: مجله الکترونیکی اخوت